

Információszerzés

99/220

ROWBOTHAM, Julie: Librarians – architects of the future? = *Aslib Proc.* 51.vol. 1999. 2.no. 59-63.p.

A könyvtárosok – a jövő építései?

Gépi információkeresés; Információszerzés; Könyvtárosi hivatás; Számítógép-hálózat

A cikk felsorolja és kifejti annak okait, hogy a könyvtárosoknak miért kell központi szerepet vállalniuk az Internetfejlesztésben. Két terület is van, ahol a könyvtárosok tudnának a leghatékonyabban közreműködni. Az első az „információépítésben” való részvétel. Ehhez az új tudományághoz szükséges az információkereső technikák ismerete, navigációs logika, és grafikai tervezőkkel való együttműködés egy szilárd alapokon álló web-hely kifejlesztésében. A második terület a web-hely mögötti tartalomra vonatkozik, és a könyvtárosnak az adatszerkezetek kialakításában játszott szerepét érinti (data management)

(Autoref. alapján)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

99/221

The DESIRE project: Promoting and facilitating Web usage among Europe's research community = *New Rev.Inf.Net.* 4.vol. 1998. 105-126.p.

A DESIRE program: a web használatának elterjesztése és megkönnyítése az európai kutatói közösség számára

Használók képzése; Középtávú terv; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat

A DESIRE-projektet az Európai Unió finanszírozza a Telematikai Alkalmazási Program keretében. A

projekt eredetileg 1996 januárjától 1998 márciusáig tartott, de időközben meghosszabbították 2000-ig. Előzménye a TERENA (The Trans-European Research and Education Network Association) elnevezésű nemzetközi szervezet, amelynek a tájékoztató szolgálattal és a használókkal kapcsolatos munkacsoportja 1994-ben kezdeményezte a DESIRE-projekt elindítását, amelyben nyolc európai ország 23 intézménye vesz részt.

A projekt első fázisában (1996-1998) a munka nyolc kiemelt területen folyt:

- 1) web-források felkutatása, azaz eszközök kifejlesztése és módszerek kidolgozása a web indexelésére és katalogizálására;
- 2) a hozzáférés javítása (irányelvek nemzeti cache-ek létrehozásához),
- 3) biztonsági kérdések (adatvédelem és árképzési mechanizmusok),

- 4) tájékoztatási eszközök (színvonalas szoftverek web-helyek működtetéséhez),
- 5) minőségi szolgáltatás (módszerek a web-szervek távoli működtetéséhez),
- 6) képzés (szoftvercsomag interaktív online oktatáshoz),
- 7) otthoni hozzáférés (programcsomag prototípusa),
- 8) értékelési programcsomag.

A projektnek a források felkutatásával kapcsolatos részében a holland nemzeti könyvtár, a loughborough-i egyetem, a lund-i egyetem könyvtárának NetLab laboratóriuma, a bristoli egyetem Oktatási és Kutatási Technológiai Intézetének társadalomtudományi tájékoztatási kapuja (Social Science Information Gateway, SOSIG) és a bathi egyetemen működő UKOLN (UK Office for Library and Information Networking) vesz részt partnerként.

A DESIRE-projekt fontos szerepet játszott a nemzetközi metaadat-szabványok (Dublin Core, ROADS és RDF) kidolgozásában és használatuk bemutatásában. A tematikus kapuk számára a források minőségének ellenőrzéséhez eszközöket, irányelveket és modelleket hozott létre (ilyen például az Internet Detective). A projekt keretében – többek között egy kisebb esettanulmánnyal – vizsgálták a nagy egyetemes és szakterületi osztályozási rendszerek szerepét, alkalmazásuk előnyeit az Internet forrásainak leírásában és felderítésében. Kiemelten vizsgálták a több nyelvű források indexelésének, a több nyelvű tematikus kapuk kialakításának, az osztott és a részben automatizált katalogizálásnak a kérdéseit.

A DESIRE által kidolgozott modellt és a ROADS szoftvert felhasználva több európai országban (Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Svédország) folyik tematikus kapuk létrehozása. A European Web Index (EWI) metaadatok felhasználásával épít adatbázist az európai Internet-dokumentumok adataiból. A Combine Harvester programcsomagot egy ország, felsőoktatási intézmény vagy szakterület releváns e-dokumentumainak összegyűjtésére

és automatikus osztályozására lehet felhasználni. Dánia, Izland és Svédország, a Nordic Web Index program résztvevőiként élnek is ezzel a lehetőséggel. Hasonlóképpen hasznosítja a programcsomagot a SOSIG és az EELS program (Engineering Electronic Library, Sweden).

A DESIRE-projekt eredményei ingyenesen felhasználhatók. A cikk hivatkozásainak jegyzéke ezeket a vonatkozó URL-ekkel egyetemben részletes, 65 tételű jegyzékben adja meg.

A DESIRE-projekt második fázisa (1998-2000) négy területre összpontosít majd: 1) osztott web-indexelés, 2) tematikus web-katalogizálás, 3) cache-ek, 4) címtár-szolgáltatások. A projekt e fázisának általános célja az első fázis eredményeinek terjesztése és bemutatása.

(Hegyközi Ilona)

Nemzeti könyvtárügy

99/222

HÄKLI, Esko: Public libraries and the National Electronic Library = Scand.Publ.Lib. Q. 32.vol. 1999. 1.no. 7-8.p.

Finnország: a közkönyvtárak és a Nemzeti elektronikus könyvtár

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Köz-művelődési könyvtár

1995-ben a finn kormány átfogó „Információs Társadalom” programjának keretében az Oktatási Minisztérium kidolgozta az oktatás, képzés és kutatás nemzeti stratégiáját.

A kormány a cél elérése érdekében 1999-ben a GNP 2,9%-át szánta kutatásokra. Ebben benne foglaltatik a tudományos könyvtárak számára beszerzendő elektronikus publikációkra fordított összeg

is, mely az 1998-as 8,5 millió finn márkáról 1999-ben 18 millióra fog növekedni.

A „Nemzeti elektronikus könyvtár” nevű kétéves program 1998-ban kezdődött. Létrehozásának módja eltér más nemzetekétől. A dokumentumok kiválasztása – legyenek azok elektronikus publikációk, bibliográfiai vagy teljes szöveges adatbázisok – és a könyvtári felhasználásra jogosító szerződések megkötése központilag történik a könyvtárak igényeinek felmérése és egyeztetése után. Az összehangolásért az Oktatási Minisztérium által ki-nevezett testület és az ez alatt működő munkacsoportok a felelősek.

A program első szakaszában az általános és multidiszciplináris publikációkra vonatkozó jogosultságokat teljes egészében a minisztérium fizeti, az egyes szakterületekre vonatkozó költségeket pedig megfedezi a könyvtárakkal. Most a tudományos könyvtárak a központilag megkötött szerződéseknek köszönhetően 2500 folyóirat elektronikus változatához férhetnek hozzá.

Más könyvtárak is csatlakozhatnak a programhoz önköltséges alapon. A kutatóintézetek és műszaki főiskolák különösen érdekeltek az összehangolt gyarapításban. A közművelődési könyvtárak egyelőre nem részesei a programnak, hiszen a beszerzett dokumentumok nem fedik használói igényeit, de a hozzáférhető publikációk körének szélesedése nyilván csatlakozásukat eredményezi majd. Ha pedig a dokumentumok könyvtárközi kölcsönzésére vonatkozó szerződések is általánossá válnak, még inkább kihasználhatják majd a nemzeti elektronikus könyvtár nyújtotta előnyöket. Szintén ez irányba hat majd az elektronikus dokumentumok használatát megkönnyítő egységes használói felület kidolgozása. Ez ugyancsak a nemzeti elektronikus könyvtári program feladatai közé tartozik a szabványok, tárgymutatók, információvisszakeresési útmutatók kidolgozásával együtt. A számítógép-hálózatok korszerűsítése, az elektronikus dokumentumokra vonatkozó kötelempéldány-rendelet kidolgo-

zása és a dokumentumok feldolgozásának és archiválásának megoldása is a jövő feladatai közé tartozik. Ezekon alapulhatnak majd a közkönyvtárakban is építendő új elektronikus szolgáltatások.

(Fazokas Eszter)

99/223

Kirjastotilastot 1998: Palveluverkkoa karsittiin = Kirjastolehti. 92.vuo. 1999. 4.no. 12-14.p.

Könyvtári statisztika: finn könyvtárak, 1998

Közművelődési könyvtár; Statisztika [forma]

A szám adatok az alábbi fontosabb tendenciákat rajzolják ki:

A közkönyvtári hálózat 1998-ban az előző évihez képest kétszeres sebességgel „fogyatkozott”. Az önálló (fő-) könyvtárak száma ugyan változatlan maradt (436), a fiókkönyvtáraké viszont 12-vel, a kórháziaké pedig 10-zel csökkent, s 2-vel kevesebb lett a bibliobuszok száma is, megállóhelyeiket pedig 235-tel csökkentették.

Mindennek ellenére összességében nem esett vissza a könyvtárhasználat. A könyvkölcsönzésben ugyan mutatkozik egészen minimális csökkenés, ám az egyéb dokumentumok kölcsönzésének közel 4%-os emelkedéséből következően az egy lakosra jutó évi kölcsönzések száma ugyanúgy 20, mint 1997-ben volt. (A kölcsönzött dokumentumoknak négyötöde könyv, s egyötödét teszik ki a CD-k, videokazetták és a CD-ROM-ok.) A könyvtárközi kölcsönzésben egyértelmű az emelkedés: 4,36%-kal nőtt a kapott és 4,64%-kal a küldött dokumentumok aránya.

A könyvtári szolgáltatások Interneten keresztüli kínálata jelentősen bővült. A közkönyvtárak 97%-ában van lehetőség az Internet használatára; 60%-uk rendelkezik saját honlappal, és 45%-uknak az állományadataiban lapozhatnak a használók.

Szerény – 1,95%-os – növekedés figyelhető meg a könyvtári működési költségek területén, amelynek több mint a fele a soros béremelésből adódik. Csökkent viszont a beszerzésre felhasznált összeg (1,13%), különösen pedig a könyvbeszerzésé (3,92%).

A települések – önkormányzatok – könyvtárfinanszírozási összegei közt növekedett a különbség, s ebből következően nőtt az eltérés az egyes közkönyvtárak szolgáltatási színvonala között is, ami egyre jobban veszélyezteti az egyenértékű szolgáltatás érvényesülését. Jól mutatja az olló szélesre nyílását, hogy az egy lakosra jutó átlagérték 318 és 166 FIM között szóródik. Pusztán a kölcsönzések esetében is kimutatható ennek a hatása: az előbbi települések könyvtáraiban 20, az utóbbiakéban 16 a lakosonkénti viszonyszám.

A statisztika – háttér adatokkal együtt – megtalálható a <http://www.fla.fi/kirjastolehti/faktat/> címen.

(Sz. Nagy Lajos)

99/224

KILTON, Thomas D.: Bibliotheken in den neuen Bundesländern: zu ihrer Situation in den Jahre 1992 und 1998. Ein Vergleich aus der Sicht eines amerikanischen Bibliothekars = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 2.no. 288-301.p.

Németország: a könyvtárak helyzete az „új tartományokban” 1992-ben és 1998-ban – egy amerikai könyvtáros szemszögéből

Könyvtárügy; Tanulmányút

A cikk szerzője Illinois egyetemének könyvtárában az NDK irodalom szakreferense volt, 1992-ben hat hetes tanulmányutat tett a volt NDK-ban, majd 1998-ban módja volt könyvtári tanulmányútját megismételni.

1992-ben elsősorban a problémákat tapasztalta: évtizedek óta növekvő lyukakat az állományban a cen-

zúra ill. a pénzihiány következményeként, az OPAC és más technológiák terén elmaradottságot, rossz raktári és állományvédelmi viszonyokat, (többek közt az évtizedes barnaszénhasználat szennyező hatását.) 92-es látogatása során néhány helyen talákozott még az ún. „mérgezszekrények” – tiltott könyvek gyűjteménye – maradványaival, (de a látogató az amerikai keresztény fundamentalisták cenzúra-követelésére gondolva nem érzi illetékesnek magát az ítéletmondásra.) Pozitívnak találta viszont a könyvtári munka minden területére kiterjedő rendezettségét és a munkatársak erős kötődését munkahelyükhöz (a nyugatnémetekhez mérten alacsony bérek ellenére is). A munkahelyi menedzsmen stílusa eltér az amerikai könyvtárakban megszokottaktól, némileg tekintélyelvűbb és piramisformájúbb, nem vonja be a munkahely minden döntésébe a dolgozókat, de sokkal kiszámíthatóbb és teljesítőképesebb, mint az amerikai.

Az 1998-as látogatás során mindenekelőtt a technológiai fejlődés volt szembetűnő:

- új OPAC,
- hozzáférés a folyóiratcikkek adatbankjaihoz,
- a dokumentumokhoz való könyvtárközi hozzáfutás új rendszere (GBV-SUBITO),
- régi állományrészek katalógusainak konverziója,
- a számítógépes munkahelyek számának növekedése mind a könyvtárosi munkahelyeken, mind az olvasói térben,
- a helyi és a könyvtárközi kölcsönzés automatizálása s egyben a teljes kölcsönzési adminisztráció gépesítése.

Javultak az elhelyezési körülmények is, bár a férőhelyhiány – elsősorban az egyetemi könyvtárakban – nem szűnt meg. 1992 óta több új könyvtárépület adtak át, még többet felújítottak. A renovált épületek célszerűbbé és esztétikusabbá váltak.

Előnyös változást jelent az új német tartományok könyvtárosainak bekapcsolódása az NSZK átfogó könyvtári programjaiba. Pozitívumként számolt be

a látogató a könyvtári gyűjtőkörök súlypontjainak meghatározásáról (különös tekintettel a régi gyűjteményi hiányok pótlására), a fiókkönyvtárak katalógusrendszerének egységesítéséről, a gyümölcsöző együttműködés kialakulásáról a keleti és a nyugati tartományok könyvtárosai között.

(Katsányi Sándor)

99/225

DÖLLGAST, Brigitte: Bibliotheken in der Krise: Situationsbericht aus Kuba = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 2.no. 245-249.p.

Könyvtárak válságban: helyzetjelentés Kubából

Könyvtárügy

A szovjet támogatás megszűntével (1989) Kuba pénzügyileg és gazdaságilag kritikus helyzetbe jutott, a krízis – melyet Fidel Castro „speciális fázis”-nak nevezett – 1994-ben tetőzött. A világpiacra való bejutáshoz Kubának feltétlenül devizához kellett jutnia, ennek érdekében a korábbi politikai gyakorlathoz képest számos engedményt tettek. Jelenleg Kubában egymás mellett él a két fizetőeszköz: a peso és az US-dollár.

A könyvtárak számára a „speciális fázis” általában a tervszerű állományépítés végét jelentette. 1990 óta a könyvtárak gyarapodását részben az ajándékba kapott könyvek és periodikák jelentik, részben – az egyetemi könyvtáraknál – a csereként kapott dokumentumok. Külföldi könyvek beszerzéséhez a könyvtárak nem kapnak devizát, egyébként a peso-ra épülő költségvetés is drámaian visszaesett, részben a nullára.

Az ország legnagyobb nyilvános könyvtára a José Martí Nemzeti Könyvtár Havannában. (330 dolgozó, kb. 3 millió könyv, ebből 2 millió prézens, 1 millió kölcsönözhető duplum.) A kubai kiadású könyvekből 5 kötelezpéldányt kap, ezenkívül a gyarapí-

tási kerete 1 millió peso, amiből olyan külföldi könyveket vásárol, melyek a kubai könyvkereskedésekben pesoért kaphatók. A könyvtárnak 4 számítógépe van, ebből kettőt szövegszerkesztésre használnak, a másik kettőt az automatizálási részleg működteti. Ez a részleg fogja a tervek szerint a könyvtár CD-ROM gyűjteményét kialakítani. (Jelenleg 2 CD-ROM-uk van, az egyik Kubáról, a másik Ché Guevaráról.) A katalóguscédulák írógéppel készülnek, ami még a kubai tudományos könyvtárak között is szokatlan. A pápalátogatás alkalmából a könyvtár kapott egy videokészüléket is, a jövőben videós programokat terveznek, jelenleg még nincs a könyvtárnak kazettája.

Minden tartományi székhelyen működik egyetem, a legnagyobb közülük a havannai. Ennek központi könyvtárában kb. 1 millió könyv van és 500 videokazetta. Az utóbbi években a költségvetésben egyáltalán nem volt összeg az állománygyarapításra. 1995-ben 605 cím szerepelt a gyarapítási leltárkönyvben, ebből 370 ajándék, 180 kubai kiadású mű. A könyvtárnak 8 számítógépe van, ebből kettő az olvasóteremben. Az állományt 1985 óta Cuba-Marc rendszerben katalogizálják. (Az országos tervek szerint 2000-re valamennyi kubai egyetem 1985 utáni anyagát számítógépre viszik, ez fog nemzeti katalógusként szolgálni.) A Havannai egyetemhez tartozik a Humboldt Catedra, melyen német nyelvoktatás folyik. 6 ezer könyve van és 100 videokazettája, de a „könyvtár” inkább csak könyvhalmaz, szakszerű gondozás nélkül.

Santa Clara egyetemének (nagyságrendben Kuba harmadik egyeteme) a 70-es években 800 folyóirat járt, jelenleg 57. A könyvtárnak 8 személyi számítógépe van (ebből 6 elavult, régi típusú). Van Internet-kapcsolatuk, használata azonban nehézkes az előregedett telefonvonalak miatt. Több évi szünet után 1998-ban a könyvtár – reményei szerint – ismét kap költségvetési keretet állománygyarapításra, egy részét devizában. Mivel a könyvtárat 1959-ben – néhány hónappal a forradalom győzel-

me után – Fidel Castro személyesen nyitotta meg, a könyvtárosok arra számítanak, hogy a 40-edik évfordulón ismét Fidel Castro fogja mintegy másodszor megnyitni a korszerűsített intézményt, most már egy modern információs központként.

A Tudományos és Műszaki Központi Könyvtár (Havannában, a washingtoni Capitoliumot utánzó pompás épületben) kivételesen szerencsés helyzetben van. Bár a tudományos és műszaki minisztériumhoz tartozik, viszonylag önálló, s valutához is tud jutni részben az épület reprezentatív terméinek bérbeadásából, részben kutatási eredmények értékesítéséből. A könyvtár 1997 óta gazdaságilag talpon van. Újonnan renovált olvasótermében 10 számítógép áll a látogatók rendelkezésére. A könyvtár használata – mint Kubában minden könyvtáré – ingyenes, de mintegy 30 cég valutával fizeti meg az ott számukra végzett kutatásokat.

A „speciális fázis”-ban a kutatóhelyek visszaesése általános volt, az állam csak azt a két szakterületet preferálta, ahol Kubának esélye van a világszínvonal elérésére: a farmakológiát és a biotechnológiát. A BIOMUNDI tudományos szakkönyvtára „az ország reklámja”. (Pl. itt található a Kuba nyilvános intézményeiben működő számítógépeknek mintegy a fele, 150 gép.)

(A beszámoló a szerző 1998. évi tanulmányútjára és a könyvtárosokkal folytatott beszélgetéseire épül, nem tekinthető a kubai könyvtárügy átfogó elemzésének.)

(Katsányi Sándor)

Együttműködés

99/226

FROUD, Rob: The benefit of Foursite: a public library consortium for library management systems = Programs. 33.vol. 1999. 1.no. 1-14.p.

Foursite: brit regionális konzorcium a leghatékonyabb közös könyvtári szolgáltató és rendszer kiválasztására és beszerzésére

Együttműködés -regionális; Közművelődési könyvtár; Szoftverválasztás

Az Egyesült Királyság délnyugati régiójának közkönyvtári hatóságai „Foursite” néven konzorciumot hoztak létre, hogy közösen döntsenek a leghatékonyabb új számítógépes rendszer bevezetéséről. Végül egyetlen, közös rendszer mellett (a DS Ltd Galaxy 2000 nevű rendszere) döntöttek, amelyet Somerset működtet. A cikk ismerteti a konzorcium célját és a projekt részleteit. Kitér az egyes résztvevők szerepére, és bemutatja a közös munka előnyeit. Ismerteti a program tanulságait, amelyek mintául szolgálhatnak más, hasonló együttműködésre törekvő szervezeteknek.

(Autoref. alapján)

99/227

ODDY, Pat: The case for international co-operation in cataloguing: from copy cataloguing to multilingual subject access – experiences within the British Library = Program. 33.vol. 1999. 1.no. 29-39.p.

Nemzetközi együttműködés szükségessége a katalogizálásban: hagyományos katalogizástól a többnyelvű tárgyi hozzáférésig – a British Library tapasztalatai

Dokumentumleírás; Együttműködés -nemzetközi; Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Nyelvismeret -könyvtárosoké; Tárgyi hozzáférés

A cikk egy, a következő évezred igényeire szabott katalogizálási stratégiát vázol fel, és ismerteti bevezetésének körülményeit a British Library gyakorlatában. Az első szakaszban amerikai könyvtárakkal működnek együtt, a jövőben pedig európai könyv-

tárakkal kívánnak együttműködni. Mivel a projekt különféle országokra, nyelvekre és katalogizálási hagyományokra terjed ki, természetesen sok kihívással jár. Végül a stratégia bevezetéséhez szükséges katalogizálási jártasságokkal foglalkozik.

(Autoref. alapján)

99/228

SLIWINSKA, Maria: Współpraca i rywalizacja bibliotek: eseje okolicznościowe = Bibliotekarz. 1999. 2.no. 3-5.p.

A könyvtárak együttműködése és rivalizálása: környezeti esszé

Együttműködés -belföldi

A könyvtárakban az együttműködés gondolata/kényszere meglehetősen újkeletű, hiszen igaz csak sokáig egymástól függetlenül, sőt: egymásról nem is tudva látták el feladataikat. A munkát valamennyi könyvtár az általa kimunkált szabályok szerint végezte. A hosszú fejlődés eredményeként megjelent nagykönyvtárak egyebek mellett hiúságukat is ápolva láttak neki a könyvtári munka különféle mozzanatainak egységesítéséhez, majd – a fejlődés még magasabb fokán – szabványosításához.

Nem számítva a katasztrófákat, a tűzvészeket, árvizeket, földrengéseket stb., amikor – mindenkihez és mindenhez hasonlóan – a könyvtárak is feletőbb szolidárisak egymáshoz, segítőkészségük és együttműködési hajlamuk normális körülmények közepette korántsem mindig nyilvánul meg; gyakran még az együttműködési parancsokkal sem tördnek.

Persze: amennyiben van jól körülhatárolt-meghatározott közös érdek és biztosított az önkéntesség elve és gyakorlata, születhetnek eredményes együttműködési akciók. Ám ezeket az eseteket is inkább nevezik konzorciumnak, koalíciónak, megállapodásnak, mint együttműködésnek,

minthogy e fogalmat korábban sokszor és sokan diszkreditálták.

Érdekes jelenség, hogy néha a hiúság és a presztízs is teremthet érdemleges kooperációs eredményeket-sikereket. Például: az elsők között számítógépesedő lengyel könyvtárak „kivagyiságuk” dokumentálására szívesen adták át tapasztalataikat a később korszerűsödött könyvtárakban tevékenykedő kollégáknak.

A számítástechnika térhódításának területéről egy ellenkező példa is felhozható. Nevezetesen az, hogy a VTLS, illetve a Geac rendszert használó lengyel könyvtár csoportok, azaz az ország legjelentősebb könyvtárai sokáig nem tudtak megállapodni a Mellon Alapítvány kiírta pályázat megpályázásában, amelynek az volt a célkitűzése, hogy a nagykönyvtárak között érdemi együttműködés jöjjön létre. Nehéz volt a hiúság táplálta acsarkodásokat kiküszöbölni, és a pályázatot végül is benyújtani. Az előzmények botrányos volta azonban kétségessé teszi, hogy a pályázatnak pozitív végkifejlete legyen.

Akárhogy is: az együttműködés könyvtári területen sem felhőtlen diadalmenet.

(Futala Tibor)

99/229

WOLF, Milton T. – BLOSS, Marjorie E.: Without walls means collaboration = Inf.Technol.Lib. 17.vol. 1998. 4.no. 212-215.p. Bibliogr. 5 tétel.

A „falak nélküli” kifejezés jelentése: együttműködés

Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár

Az elmúlt évtizedek jelentései azt mutatják, hogy a legtöbb amerikai tudományos könyvtár nagyjából ugyanazokat az anyagokat szerzi be, ezért a gyűjtemények egyre hasonlóbakká válnak. Annak a ténynek a fényében, hogy az amerikai kiadóknak csupán 2%-a adja ki a kiadványok 75%-át, nem

meglehető, hogy az állományok összetételében nincsenek komoly eltérések. Ha ehhez még hozzávesszük a felsőoktatási költségek csökkenő költségvetését és az inflációt, az eredmény az, hogy a helyi könyvtárak olvasói „fogyókúrára” vannak ítélve. A cikk erre a helyzetre kínál megoldásokat.

(Autoref.)

Lásd még 286, 312

Jogi szabályozás

99/230

KAYE, Laurie: Owning and licensing content – key legal issues in the electronic environment = J.Inf.Sci. 25.vol. 1999. 1.no. 7-14.p.

A tartalom tulajdonlása és használati joga – az elektronikus közeg jogi alapproblémái

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus publikáció; Másolás; Nemzetközi szervezet; Szerzői jog

Az „adatok anarchiájának” korát éljük. Mivel a dokumentumok digitalizálása, a számítógépek és a hálózatok révén korlátlan mennyiségű, tökéletes másolatok készíthetők, a szerzői jogi tulajdon fogalma egyesek szerint feleslegessé vált. Mások úgy vélekednek, hogy ez „szerzői jogi diktatúrára” is lehetőséget adhat, ha a technológiát arra használják, hogy a nyilvános terjesztésre szánt információkat egyesektől elzárják.

A szerzői jogi szerződések (ilyenek például a licen-szek) manapság új kapcsolatrendszert és új felhasználási módokat hoznak létre. A kiadók szerződésre lépnek az információ-előállítókkal, a felhasználók konzorciumokba tömörülnek, a konzorciumok és a kiadók között pedig újszerű kapcsolatok létesül-

nek. A szerzői jogot mindeközben forgalmazható árunak tekintik.

A nemzetközi szerzői jogi szabályozás területén korszerűsítési munkálatok vannak folyamatban a GATT-szerződés TRIPS-egyezménye és a két legújabb WIPO-egyezmény keretében. Az utóbbiak általában a szerzői joggal és az előadók és hangfelvételek szerzői jogi kérdéseivel foglalkoznak; az adatbázisok szellemi tulajdonáról szóló egyezmény is előkészületben van. Ezen egyezmények azt deklarálják, hogy a szerzői jog az új technológiára is érvényes. Új elemek is vannak viszont: a számítógépi programok védelme, az adatgyűjtemények (adatbázisok) jogi védelme (a vonatkozó EU-irányelv szellemében); a kérésre történő interaktív kommunikációs tevékenységeket nyilvánosságra hozatalként kezelik; tartalmazzák, hogy a szerzői jog tulajdonosa adhat felhatalmazást a mű példányainak terjesztésére; tiltják a szerzői jogi védelmet akadályozó eszközök gyártását-terjesztését.

Az EU számos, szerzői jogot érintő irányelvet adott közre az utóbbi években (a védelem időtartamáról, a számítógépi programok és az adatbázisok szerzői jogáról, a kölcsönzéssel és bérlettel, valamint a kábelen, illetve műholdon való átvitelrel összefüggő kérdésekről). Az USA Képviselőháza most tárgyalja az ún. Digitális milleniumi törvényt.

A digitális technológia kapcsán újra kellett gondolni mind a védelem körébe tartozó művek, mind a művek felhasználásához kapcsolódó kizárólagos jogok fogalmát. A jogtulajdonosok (ezek erőteljes jogérvényesítők) és a felhasználók (ezek a méltányos használat és egyéb kivételek mellett szállnak síkra) közötti feszültség közismert, ezt újabb csoport megjelenése, a hordozók és a készülékek előállítóit érinti (ezek a közvetített tartalom miatti felelősségre vonástól tartanak).

Az Európai Parlament elé terjesztett szerzői jogi EU-irányelvet a tagállamoknak 2000 július 1-jéig kell jogszabályaikba beépíteniük. Harmonizációra elsősorban a többszörözés, a nyilvánosságra hozás

(beleértve a hozzáférhetővé tételt) és a terjesztés joga területén van szükség. Az irányelv legproblémásabb területe a kivételek köre. A tervezet megengedhető kivételek kimerítő listáját közli, azzal, hogy a tagállamok maguk dönthetik el, kívánják-e a nemzeti törvényekben ezeket vagy közülük néhányat szerepeltetni. A többszörözési tilalom alól kivétel lehet például a papírra való másolás, a magán célra való másolás, a könyvtárak általi másolás. Minden kivétel esetében elvágandó viszont az ún. háromlépcsős teszt: a másolás egy bizonyos célra történik, nem sérti-e a jogtulajdonos jogos érdekeit, és nem ütközik-e a mű normális használatával. A szerzők és kiadók úgy vélik, hogy a licenzek olyan körülmények, hogy nincs is kivételekre szükség, a felhasználók szerint viszont a szerződések nem fogalmazhatnak meg előre minden elképzelhető helyzetet, tehát a méltányos használatra és egyéb kivételekre igenis szükség van.

Az EU irányelv szerint nem jogszerű olyan készülékek gyártása és terjesztése, amelyek a szerzői jog megkerülésére felhasználhatók. Az EU az elektronikus kereskedelemről készülő irányelv keretében foglalkozik a szolgáltatók mellett mások felelősségével is a szerzői jogot sértő dokumentumok terjesztésével összefüggésben.

A licenzek mára elfogadott gyakorlattá váltak. A könyvtárosoknak el kell sajátítaniuk annak tudományát, hogy hatékony tárgyalásokat tudjanak folytatni a licenszokról, megfelelően tudják elbírálni a javasolt megállapodásokat, a könyvtár és a használó számára járó jogosultságokat, korlátozásokat.

A licenz-szerződések ajánlott elemei:

- a termék vagy szolgáltatás megnevezése,
- a jogosult használat és használók,
- a használat köre és módja,
- többszörözési és újra-terjesztési korlátozások,
- jelszók,
- szoftver- és hardvertámogatás a megvásárlást követően,
- képzés,

- adatintegritás,
- a szerződés időtartama, megújítása,
- garanciák,
- kártérítés,
- korlátozások,
- vitás kérdések megoldása (t.i. mely ország jogszabálya dönt).

(Hegyközi Ilona)

99/231

MATOUŠOVÁ, Miroslava – MAŠTALKA, Jiří: S jakým knihovnickým zákonem do příštího tisíciletí? = Čtenár. 51.roč. 1999. 1.no. 21-23.p.

Csehország: milyen könyvtári törvénnyel a következő évezredbe?

Jogszabály -könyvtárügyi

A szerzők kifejezik meggyőződésüket, hogy a könyv az elektronikus hordozók világában sem tűnik el, illetve hogy nyilvános könyvtár nélkül az érdeklődő korántsem tud hozzájutni a számára szükséges információhoz. Mint ahogy a film nem tudta kiküszöbölni a színházat, a televízió pedig a rádiót, a jövő évezredben a könyv és a könyvtár ugyancsak megtartja pozícióinak azt a részét, amelyben „verhetetlen”.

A fentiekből következik: az államnak továbbra is törődnie kell a könyvtárüggyel, mindenekelőtt a nyilvános könyvtári ellátással, s nem tekinthet el törvényi szabályozásától sem. A kérdés az, hogy az új évezredben milyen könyvtári törvényre van szükség Csehországban.

A cikkben hosszú törvényhelyi idézetek tanúsítják, hogy az 53/1959. évi könyvtári „csúcjszabály” milyen végtelen módon avult el, mégpedig nemcsak rendeltetésének meghatározását illetően, hanem a fenntartási-működtetési előírásait illetően is.

Az új könyvtári törvénynek a nyilvános könyvtárak rendeltetéséből kell kiindulnia, nevezetesen abból,

hogy ezeknek az intézményeknek a publikált és nyilvános dokumentumokat, illetve információkat kell gyűjteniük, hozzáférhetővé tenniük és velük kapcsolatos szolgáltatásokat működtetniük, azaz bárki igényeit kielégíteniük anélkül, hogy a használónak indokolnia kelljen érdeklődését.

És itt van az első „bökkenő”: a törvénynek a fenti-ektől való kivételeket is szabályoznia kellene, tehát meghatároznia a más intézmények információszolgáltatási illetékességeit, a társadalmi együttéléssel össze nem férhető használatot, az igénybevétel állományvédelmi korlátait. E tekintetben nem lehet arra hagyatkozni, hogy a gyakorlat és néhány belső utasítás révén ezek a problémák kiküszöbölhetők, ui. jogbizonytalanságot egyetlen jogszabály sem idézhet elő. Másrészt: a tiltó kivételek megfogalmazásánál nagyon körültekintően kell eljárni, nehogy emberjogi problémák keletkezzenek a könyvtári területen.

A törvénynek gondolnia kellene a gyerekekre és a hátrányos helyzetűekre is. Ez annyit tesz: olyan szabályokat kodifikálni, amelyek kizárják a szóban forgó népesség diszkriminálását.

A törvény ne tegye kötelezővé, hogy minden községi könyvtárnak kell működnie, viszont annál inkább hangsúlyozza a könyvtári ellátás valamely formájának biztosítását.

Az volna a legcélszerűbb, ha a jövő évezred könyvtárai közhasznú társaságként működnének Csehországban, ui. ez esetben volnának a legkedvezőbbek a fenntartás és működtetés dotációs kilátásai. És persze: továbbra is szükség van mind a célok szerinti pályáztatásra és a fizetett szolgáltatások bevezetésére.

A törvény további témái: könyvtárközi szolgáltatások, elektronikus szolgáltatások, kötelezpéldány, szerzői jogok, kártérítések, információs rendszerek irányítása stb.

Mindenesetre az új könyvtári törvénnyel kapcsolatos ígéretések sorozatát mielőbb le kellene zárni, és ténylegesen meghozni az új könyvtári törvényt,

amely viszont az érintett kérdések szabályozásán túlmenően csak akkor lesz jó törvény, ha a rokonterületi törvények előírásaival összhangban kerül tető alá.

(Futala Tibor)

99/232

HAGLOCH, Susan B.: To filter or not: Internet access in Ohio = Libr.J. 124.vol. 1999. 2.no. 50-51.p.

„Megszűrjük-e” az Internetet? Ohioi könyvtárak gyakorlata

Cenzúra; Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat

Ha az olvasó az Internetnek kifogásolható (például pornográf, szadista stb.) oldalait lapozgatja, a könyvtáros legtöbbször megkocogtatja a vállát arra kérve, hogy térjen át elfogadhatóbb képernyőkre. Ez a gyakorlat – és általában az Internet-használat bármilyen korlátozása – az USA-ban a polgári szabadságjogokat védő szervezet (American Civil Liberties Union) és az ALA intellektuális szabadsággért felelős irodájának (Office for Intellectual Freedom) heves tiltakozását váltja ki.

Nem könnyű a könyvtárak számára a megfelelő és mindenki számára elfogadható politika kialakítása. Az Internet-használattal kapcsolatos gyakorlat igen sokszínű. Jól mutatja ezt Ohio állam példája, ahol 1996-tól kezdve egy kivétellel mind a 250 állami közkönyvtár csatlakozott az állam által finanszírozott és az ohioi állami könyvtár (Ohio State Library) által működtetett OPLIN-hoz (Open Public Library Information Network), melynek elsődleges célja az Internethez való szabad hozzáférés biztosítása. Meg is teremtették ehhez a feltételeket, gépeket és adatátviteli vonalat biztosítva a könyvtárak számára. Előírás volt, hogy minden könyvtárnak ki kell alakítania Internet-használati politikáját, de nem szabták meg, hogy ez pontosan milyen le-

gyen. A kialakított gyakorlatról felmérést készítettek, melynek eredménye hasznos lehet minden, Internet-hozzáférést biztosító könyvtár számára.

91 beérkezett kérdőív közül 15 válaszoló jelezte, hogy valamilyen szűrőt használ az Internetes gépeknél. Van ahol minden gépen, máshol csak az ifjúság által igénybe vettek, megint máshol csak a gépek egy részénél. A legtöbb könyvtárban a Library Channelt használják, amely a többi szűrőrendszerrel eltérően nem tilt bizonyos oldalakat, hanem azokat az állomásokat teszi hozzáférhetővé, melyek a könyvtáros szándéka szerint engedélyezettek a használók számára. Más könyvtárakban olyan menüt alakítanak ki, mely csak a könyvtár által kívánatosnak tartott oldalakra engedi a használatot. (Igaz ugyan, hogy a dörzsöltebb „pókemberek” ezt a menüs megoldást elég könnyedén ki tudják játszani.)

Jellemző, hogy főként a nagyobb könyvtárak alkalmazzák a különféle szűrőket. Ez érthető, hiszen egy kisebb könyvtárban, ahol könyvtáros és olvasó családias kapcsolatban állnak, nyilván kínos lenne a az olvasó számára a jól ismert könyvtáros jelenlétében pornó oldalakat lapozgatni.

További módszerek a nemkívánatos Internet-használat elkerülésére: az Internetes gép forgalmas helyen való elhelyezése, a géphasználat szülői engedélyhez való kötése, a megfelelő Internet-használatról szóló kötelezettségvállalás aláíratása az olvasóval.

A tapasztalat szerint az olvasók elfogadják a szabályokat. A legtöbb könyvtárban évente négy panasznál több nem érkezik a korlátozások miatt, és a válaszoló könyvtáraknak csak 23%-ában fordult elő, hogy eltiltottak egy-egy olvasót a géphasználatától, mivel rendszeresen megsértette a szabályokat. Ezek közül egy sem tiltakozott az eljárás ellen.

1996-ban az ohioi állami törvényhozó testület felkérte az OPLIN-t, hogy kutassák fel az Internet-pornográfia kiküszöbölésére szolgáló technikai lehetőségeket. A OPLIN szerkesztett egy erre vonat-

kozó kérdőívet, melyet szétküldtek hús, az Internetes szűrők kialakításával foglalkozó cégnek. Amennyiben ez a kezdeményezés eredményt hoz, az ohioi könyvtárakban valószínűleg szélesebb körben fogják alkalmazni a szűrőket.

(Fazokas Eszter)

99/233

HAAGER, Michel: Meist gratis, nie umsonst. Rechtsberatung für Bibliotheken = Buch Bibl. 51.Jg. 1999. 2.no. 128-131.p.

Jogsegélyszolgálat könyvtárak számára

Jogszabály -más területről; Tájékoztató -jogtudományi

A könyvtárhhasználók, az állampolgárok és maguk a könyvtárak is napról napra jogi kérdésekkel és problémákkal találkoznak, pl. a következő területeken: közhasznú szolgáltatások, munkaügyi törvények, használói szabályzatok, térítések, gyermekvédelem, állománygyarapítási politika, bér munka kiadása, szerzői jog, dokumentumszolgáltatás, átszervezés, adóügyek stb. Arra a kérdésre, hogy a könyvtárak képesek-e válaszolni ezekre a kérdésekre a saját erőforrásaikból, határozott „nem”-mel kell válaszolnunk. Ennek ellenére a jogászoknak az a tapasztalata, hogy az ügyfelek túl későn keresik fel őket. A jelen cikk áttekinti azokat a jogi tanácsadásra szolgáló forrásokat, amelyek nagy része ingyenesen áll a használók rendelkezésére.

(Autoref.)

99/234

OPPENHEIM, Charles: LISLEX: Legal issues of concern to the library and information sector = J.Inf.Sci. 24.vol. 1998. 6.no. 437-443.p.

A könyvtár- és információtudományt érintő jogi esetek

Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

A folyóirat rovata a szerzői jogi terület aktuális híreit közli.

Ebben a számban elsőként az Egyesült Királyság Ipari és Kereskedelmi Minisztériumának új állásfoglalásáról van szó (a biztonságos elektronikus kereskedelemről), amely megbízható, független cégek (trusted third party, TTP) alkalmazását javasolja az adatátvitel területén kódolási munkákra.

Az EU-hoz hasonlóan az USA Kongresszusa számára is nehézséget okoz a WIPO diplomáciai konferenciáján két éve Genfben elhatározott módosítások (a zenei és hangfelvételekről és más, átfogóbb szerzői jogi elvekről) keresztülvitele. A Ház elutasította például az Amerikai Könyvtáregyesület által is erősen bírált, adatbázisokról szóló passzust, amely nemcsak a kalóz-felhasználást és a mások által összegyűjtött információk jogtalan felhasználását tiltja, hanem a kis cégeket, oktatási intézményeket, könyvtárakat és kutatócsoportokat is ki kívánja zárni a szabad felhasználók köréből.

Az összeállítás jogi eseteket is közöl. Néhány példa: Keith Henson közzétette egy hírcsoport keretében Ron Hubbardnak, a Szcientológiai Egyház alapítójának egyik írását, majd az ebből adódott bírósági tárgyalás jegyzőkönyvének részleteit. A bíróság szerint Henson szerzői jogot sértett, 75 ezer dolláros büntetést kapott. Egyes vélemények szerint ez a döntés a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok melletti állásfoglalás, mások szerint viszont az információszabadság megsértése. □ Egy bizonyos Rogers úr viszont nevadai „székhelyű” web-lapján azt hirdette, hogy az USA-ban mindenütt szabad szerencsejátékot folytatni. Minnesotában ezért elítélték. Ügyvédei az USA Legfelső Tanácsa elé készülnek vinni az ügyet. □ Az USA szenátusa bűnténynek nyilvánította a web-lapokon a gyermekek számára káros dokumentumok terjesztését, a

könyvtárak és iskolák számára pedig előírta az állam által finanszírozott hálózati hozzáférésnél a kötelező szűrést és betiltotta a hálózati szerencsejátékokat. □ Németországban a CompuServe Interactive Services Inc. korábbi bajorországi vezetőjét elítélték amiatt, hogy nyilvánosan hozzáférhetővé tette a Usenet szolgáltatást, amelyen gyermekpornográfia és náci propaganda is található. Az ítéletet előterjesztők arra kérték a bíróságot, hozzon felmentő ítéletet, mert ésszerűtlen lett volna az 1995-ös technológia mellett elvárni, hogy a CompuServe letiltsa az illegális anyagok terjesztését (ez csak 1996-ban vált lehetségessé). A szakember két év felfüggesztett börtönt kapott és 100 ezer márkát kellett befizetnie jótékony célra. Németország új multimédia törvénye kimondja, hogy az Internet-szolgáltatók nem felelősek az Internet tartalmáért.

Az USA-ban 1998 májusában a szenátus törvényt hozott a „spamming” (tömeges, tolakodó – telefon- vagy elektronikus postai – üzenetek küldése) ellen. Ennek módosítása bünteti az e-mail üzenetek feladójának eltorzítását is, maximálisan 15 ezer dollárral.

Az Európai Közösség készül iránnyelve több területen okot ad az aggodalomra. A többszörözésről szóló cikkely tiltja időleges másolatok készítését. A nyilvánosságra hozás jogáról szóló rész úgy értelmezhető, hogy aki szerverén helyet ad valamilyen információnak, felelősségre vonható, ha a tartalom jogsértő. A kivételekről szóló cikkely bizonytalan abban a tekintetben, hogy mit jelent az „időlegeség”, illetve az, hogy a „folyamat integráns része”. Az iránnyelv, úgy tűnik, harmonizálja a tulajdonos jogait, de azt nem, hogy mit engedélyez a használó számára. A szerzői jog megkerülését lehetővé tevő műszaki eszközök gyártásának és forgalmazásának betiltásáról szóló cikkely felveti, hogy ugyanezekkel az eszközökkel a tartalomszolgáltatók is visszaélhetnek.

Az Egyesült Királyságban a Parlament elfogadta az új adatvédelmi törvényt, amely az 1984-es törvényt

váltja fel. Megvalósítása szakaszonként várható 1999-től, jelentősen megerősíti az egyéni felhasználók jogainak érvényesülését.

(Hegyközi Ilona)

rev szabályokat, s olyan megoldásokat kellene bevezetni, mint a munkaviszony szüneteltetése, a részidős foglalkoztatás és a rugalmas munkaidő.

(Autoref. alapján)

Könyvtárosi hivatás

99/235

JONES, Clare – GOULDING, Anne: Is the female of the species less ambitious than the male? = J.Lib. Inf.Sci. 31.vol. 1999. 1.no. 7-19.p.

A női könyvtárosok kevésbé ambíciózusak, mint a férfiak?

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Minősítés; Munkaidő; Női munkaerő

A cikk a Loughborough Egyetem könyvtártudományi tanszékén végzett kutatás („A nők hozzáállása a szakmai előmenetel kérdéséhez a könyvtáros-információs pályán”) eredményeit ismerteti. A szerzők a hallgatók hozzáállását elemezték annak megállapítására, hogy van-e különbség az elképzelt karrier tekintetében a nők és a férfiak között. A kérdőíves felmérést három részre osztották: általános információk, képzettség, jövőbeli tervek a szakmai előmenetel tekintetében. Arra a következtetésre jutottak, hogy a szakmai ambíciók és törekvések tekintetében kevés különbség van a férfiak és a nők hozzáállása között. A nőkben nem az ambíció a kevesebb a könyvtári felső vezetés irányába, hanem különféle szociális és szervezési kérdések – pl. a család, a partnerek, a szülők, a gyermekek, a barátok és bizonyos szélesebb szociális elkötelezettségek – számukra nagyobb akadályt jelentenek a pályán, mint a férfiaknál. Ahhoz, hogy a nők valóban egyenlők legyenek a munkahelyen, meg kellene változtatni a munkaidőre és a túlórára vonatkozó me-

Lásd még 220

Oktatás és továbbképzés

99/236

SHERRON, Gene T. – LANDRY, Marie B.: Reinventing the bachelor's degree: call it „information studies!” = J.Educ.Lib. Inf.Sci. 40.vol. 1999. 1.no. 48-56.p. Bibliogr 10 tétel.

Információs oktatás alsóéveseknek a Floridai Állami Egyetemen

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv; Társadalmi követelmények

Az 1950-es évek közepe, az információs társadalom hajnala óta az információs szektorban rohamosan növekszik a munkahelyek száma. A gazdaság jelenleg olyan gyorsan teremti meg az ilyen állások szükségességét, hogy elégtelen a betöltésükhöz alkalmas munkaerő utánpótlása. A cikk ismerteti, hogy a Floridai Állami Egyetem informatikai tanszéke milyen tervet dolgozott ki a fenti igény kielégítésére. A fennállásának ötvenedik évfordulójához közeledő intézmény felismerte, hogy az információs ellátó szolgáltatások területének igényét jól szolgálná, ha az egyetem egy alsóéves informatikai programot is indítana. A tervezett oktatás 1996 őszén indult be.

(Autoref. alapján)

99/237

SMALL, Ruth V.: A comparison of the resident and distance learning experience in library and information science graduate education = J.Educ.Lib.Inf. Sci. 40.vol. 1999. 1.no. 27-47.p.

A helyi és a távoktatás tapasztalatainak összehasonlítása a posztgraduális könyvtártudományi képzésben

Felmérés [forma]; Könyvtárosképzés -posztgraduális; Távoktatás

Annak ellenére, hogy a könyvtártudományi távoktatási programok iránti érdeklődés növekszik, kevés kutatást végeztek ezeknek a hallgatókra és az oktatókra gyakorolt hatásáról. A jelen tanulmány tárgya a részidős helyi, illetve távoktató programok vizsgálata a Syracuse Egyetemen. A felmérést a hallgatók és oktatók körében kérdőívek, fókusz-csoportok és interjúk segítségével végezték. Az eredmények azt mutatják, hogy a helyi hallgatók gyakran nehezebben tudják összeegyeztetni felsőoktatási kötelezettségeiket a magánéletükkel és a munkájukkal, és nehezebben tudnak kapcsolatot teremteni évfolyamtársaikkal és oktatóikkal, mint a távoktatás résztvevői. Az oktatók úgy találták, hogy a távoktatás több időt, folyamatos képzést és technikai segítséget igényel, mint a helyi oktatás. A cikk ajánlásokat is tartalmaz.

(Autoref.)

99/238

STEINEROVÁ, Jela: Princípy formovania vzdelenia v informačnej vede = Bull.CVTI. 2.roč. 1998. 3.no. 8-16.p. Bibiogr. 6 tétel.

Res. angol nyelven

Az információtudományban történő művelődés formálásának alapelvei

Informatika; Továbbképzés

Tekintettel az információs társadalom bekövetkeztére, mind a képzésben általában, mind pedig az információs szakemberek képzésében speciálisan, számos változásnak kell végbemennie. Jellemző módon mindinkább napi tevékenységgé válik az új ismeretek szerzése; gyakorlatilag mindenki számára elérhetőek lesznek a különféle képzési formák; megnő a képzés variabilitása; a képzés igazodni fog az új és új technológiai lehetőségekhez; az iméntiből következően megváltozik a képzés infrastruktúrája; általános lesz a különféle intézmények érdemi együttműködése.

A társadalom egyfelől arra fog törekedni, hogy a megismerési szándékokhoz kiterjedt képzőintézményi alap álljon rendelkezésre, másfelől pedig arra, hogy a foglalkoztatást megfelelő jártasságú emberekkel lehessen megoldani. E cél elérésének a képzésben a következő „hívószavai” vannak: értéktisztelet kritikai szellemmel párosulva, a kreativitás pártolása, módszertani felkészítés az ismeretek és készségek időnkénti megújítására. Ami az információs szakemberképzést illeti még: az információtudomány egyes elveinek újszerű definiálása, a technológiai fejlődés hatásának vizsgálata a társadalmi kapcsolatok terén, felkészítés arra, miként segíthető elő az információk ismeretekké válása a használók körében.

Az új képzési koncepcióknak tartalmazniuk kell a társadalmi rendszerekhez való igazodás várható szükségleteit, a képzési célokat és módokat, a kínáló forrásokat és személyeket.

Amennyiben az információs társadalomban a képzés nyílt rendszerré válik, az információtudományi képzést át kell „hangszerelni” a távoktatásra, ami e tudomány jellegzetességeinél fogva nem okozhat különösebb nehézségeket, sőt: az USA-ban máris akadnak ilyen távoktatási példák.

Az információtudományi szakemberek képzésében – mint már láttuk – az elméleti és a gyakorlati

(készítésszerző) komponens egyaránt jelen van. A tanszemélyzetnek, akár hagyományos, akár nem hagyományos képzési formákról van szó, különösen törekednie kell a hallgatókkal kialakítandó kapcsolatok milyenségére. Ez a kapcsolatrendszer akkor lesz eredményes, ha az oktatók minden esetben egyértelmű célkitűzést tudnak adni, képesek a lappangó problémák „láthatóvá tételére”, elősegítik a tanulásban az autonómia kifejlődését, és társadalmi jelleget garantálnak neki.

(Futala Tibor)

99/239

WALCZAK, Marian: Moze bibliotekarzy ksztalcic inacej? = Bibliotekarz. 1998. 12.no. 10-14.p.

Lengyelország: lehet-e másféle könyvtárosképzés?

Könyvtárosképzés -felsőfokú

A hagyományos könyvtárosképzés már korántsem felel meg sem a végzeteket alkalmazó intézményeknek, de maguknak a végzeteknek sem, ami különösen jövőjük szempontjából ad okot aggodalomra. Ezért a képzést szélesebb összefüggések figyelembevételével kell korszerűsíteni. Ez azt jelenti, hogy a hallgatóknak el kell sajátítaniuk a szakma és az általuk kiválasztott specializáció elméleti alapjait, miközben kritikusán és „újítani-továbbfejlesztési készen” kell viszonyulniuk hozzájuk, továbbá azt, hogy gyakorlati készségeket kell szereztetniük az új eszközök és technológiák felhasználását-alkalmazását illetően.

E célkitűzés csak akkor érhető el, ha a képzés modulokból építkezik, illetve ha a hallgatóság önképzéssel is kiegészíti tanulmányait.

A felsőoktatási (érettségít követő szaktanfolyami) képzés 1-2. évfolyamára esnek a mindenki számára kötelező tárgyak, úm. a filozófia, a szociológia, a pedagógia, az angol nyelv, a gépek-berendezések,

a jogi alapok, továbbá a szép-, a szak- és az ismeretterjesztő irodalom, valamint a médiumokkal kapcsolatos ismeretek.

Ezzel részben párhuzamosan, de a képzés egész ideje alatt elosztva kell – kötelezően – felvenni a szakmán belüli és a szakma „határvidékén” elhelyezkedő szakosodás tantárgyait. A lehetséges szakosodási irányok: könyvtáros, dokumentalista, könyvkereskedő, népművelő-kulturális menedzser, könyvkiadó és levéltáros.

A harmadik csoportba azok a kollégiumok-szemináriumok tartoznak, amelyek felvétele hasznos az iménti szakosodások szerinti feladatok maradéktalanabb ellátására. Ennek érdekében két vagy három felsőoktatási szak kínálatából lehetne/kellene válogatni. Ezek a „harmadik fajta” tanulmányok ugyancsak a képzési idő egésze alatt oszlanának el. Az ismertetett képzési reformjavaslat tulajdonképpen magában foglalja egy könyvtáros- és rokon szakmákra képező főiskola létesítésének kívánságát is. E főiskola létesítése elképzelhető a legrégebb lengyelországi könyvtárosképző intézmény, a jarcini Állami Könyvtárosképző Központ továbbfejlesztésével.

(Futala Tibor)

Lásd még 273

Szabványok, normatívák

99/240

ROSA PINERO, Antonio de la – SENSO RUIZ, José A. – EITO BRUN, Ricardo: Norma Z39.50 actualidad, posibilidades. Es necesario un cambio de actitud? = Rev.Esp.Doc.Cient. 21.vol. 1998. 4.no. 416-447.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A Z39.50 szabvány jelene és lehetőségei. Van-e szükség változásra?

Gépi információkeresési rendszer; Szabvány; Számítógép-hálózat

Noha a Z39.50 szabványt eredetileg az USMARC formátumú bibliográfiai adatok keresésére/kezelésére tervezték, ma többen használják teljes szövegű dokumentumok természetes nyelvű keresésére is. Ez arra mutat, hogy a szabvány jól alkalmazható az információkeresés/megjelenítés új tendenciáihoz is. Másik fontos előnyös tulajdonsága, hogy megkönnyíti az adatok „menet közbeni” verifikálását, és az adatok védelmét, ami az információkezelés (és átvitel) hatékonyságát és pontosságát szolgálja.

E protokoll segítségével viszonylag magas szinten strukturált információkat tartalmazó adatbázisokhoz lehet, különböző formátumokban (SGML, XML, HTML, PDF stb.) hozzájutni.

Jelenleg a WWW kínálja (fő vonalaiban) a legkevésbé strukturált információkat, s előre láthatólag éppen a WWW megy majd át jelentős változásokon. A Z39.50-en alapuló rendszerek számos ígéretes lehetőséget nyújtanak a jövőre nézve: a rendszerek konnektivitását, a magas szinten strukturált információk kereshetőségét, az online vagy CD-ROM rendszereken belüli integrálást. Mindezek ma kevésbé kihasznált lehetőségek, s a jelenlegi helyzet nem is látszik kedvezőnek a Z39.50 alapú rendszerek fejlesztése szempontjából.

(Mohor Jenő)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

99/241

HENZE, Volker: Neue Version des Multimedia-Bereitstellungssysteme = Dial.Bibl. 11.Jg. 1999. 1.no. 25-27.p.

Számítógépes szolgáltatások a német nemzeti könyvtárban

CD-ROM; Használók képzése; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A Német Nemzeti Könyvtár multimédiás szolgáltató rendszerét (MMB), amelyet a müncheni CSC Plonzke-cég fejlesztett ki, s amely az elektronikus kiadványok és médiumok rendelkezésre bocsátását teszi lehetővé, 1998 szeptemberében installálták a multimédia-olvasóteremben.

A használók számára kedvező, hogy ezentúl már 10 órától igénybe vehetik az előző nap igényelt elektronikus dokumentumokat. A másik újdonság, hogy az esti órákban is rendeznek Internetes oktatást, egyelőre kéthetente szerdánként 5-től 7-ig (a részvétel díja 20 márka).

Az újonnan installált végleges változat lehetővé teszi az elektronikus dokumentumok feldolgozását,